

Dieleman kritiseert een aantal auteurs, die de naoorlogse periode teveel zouden karakteriseren als een periode van 'sociale disciplineren'. Er zou nog te vaak teruggedeneerd worden vanuit de jaren zestig en anachronistisch te werk worden gegaan (117, 118). In deze bundel tracht men de vernieuwingen uit de jaren vijftig mede aan te tonen door een vergelijking te maken met de pedagogiek en het jeugdwerk in de jaren dertig. Zo vergelijkt Dieleman de katholieke pedagogiek van de jaren dertig en vijftig met elkaar. Hij stelt dat in de jaren dertig een 'massieve vermijdingsstrategie' de overhand had. De katholieke opvoeding was in die tijd vooral een wilstraining, een beteugeling van onwenselijke neigingen en strevingen, met name op het gebied van de seksualiteit. Tucht, ascese en een nooit verzakend toezicht werden gezien als de beste middelen om ongeremdheid tegen te gaan. Na de tweede wereldoorlog waren er, aldus Dieleman, een aantal initiatieven die elk op hun eigen wijze het 'starre vermijdingsdenken' doorbraken. Hij geeft vervolgens enkele voorbeelden van dergelijke initiatieven (zoals het Mater Amabiliswerk), die jammer genoeg niet altijd even goed uitgewerkt zijn. Interessant is vooral wat hij noemt 'de wending in de katholieke pedagogiek'. Tegen de vooroorlogse apologetische pedagogiek rees na de tweede wereldoorlog verzet. Een nieuwe generatie pedagogen streed toen voor een zekere autonomie van de opvoedkunde ten opzichte van de theologie en de wijsbegeerte. De belangrijkste spreekbuis was Perquin. Volgens hem zou het doel der opvoeding moeten zijn een begeleiding op weg naar 'innerlijke volwassenheid', hetgeen zou moeten prevaleren boven voorgeschreven katholiciteit. Het geweten werd nu niet meer gezien als een strenge bewaker van uiterlijke tucht, maar als een positieve kracht die richting moest geven aan het handelen en het maken van keuzes van het individu. De nadruk kwam nu meer te liggen op de eigen verantwoordelijkheid. Volgens Dieleman was er hier sprake van een doorbraak in de richting van een personalistische pedagogiek, die in de tweede helft van de jaren vijftig op grote schaal ingang vond binnen de katholieke zuil.

Ook Abma en Bakker wijzen op de dominantie van de personalistische pedagogiek in die tijd en vergelijken de jaren dertig en vijftig op een aantal punten met elkaar. Daarbij worden de jaren vijftig als het ware afgezet tegen de jaren dertig en worden vooral de verschillen (breuken) benadrukt. Maar de informatie die gegeven wordt over de jaren dertig is vrij summier en blijft te vaak steken in algemeenheden. Dit laatste is wel verklaarbaar, want in feite is er wat betreft de jaren twintig en dertig meer nog dan dat bij de jaren vijftig het geval is, sprake van een zwart gat, wat de vergelijking niet vergemakkelijkt.

Tot slot nog dit. Met betrekking tot de pedagogiek en het jeugd- en vormingswerk in de jaren vijftig wordt er tamelijk veel gegeneraliseerd. Er ligt bijvoorbeeld veel nadruk op de overeenkomsten tussen de twee grote pedagogen Langeveld en Perquin, terwijl de verschillen in hun denken (en tussen het katholieke en overige jeugdwerk) worden verwaarloosd. Niet alleen wordt er te weinig gedifferentieerd naar levensbeschouwing en lijkt de keuze voor de behandelde thema's soms nogal willekeurig (de ontwikkelingen binnen het protestants-christelijke jeugdwerk en de protestants-christelijke pedagogiek blijven bijvoorbeeld in de gehele bundel buiten beschouwing), er wordt ook te weinig onderscheid gemaakt naar jongens- en meisjeswerk. Voortzetting van het onderzoek naar pedagogiek, jeugdwerk, en jeugdonderzoek moeten hier de nodige nuanceren brengen. Het boek prikkelt ertoe.

H. Vossen, M. Lunenberg

P. L. van Enk, *De aftocht van de ARP. Jaren van strijd tussen macht en beginsel* (Kampen: Kok, 1986, 191 blz., f29,50, ISBN 90 242 4137 5).

Een aftocht stemt altijd verdrietig. De aftocht van de ARP, waarmee Van Enk bedoelt het opgaan van die partij in het CDA, had volgens hem het karakter van een afgang en wordt des te meer betreurd. Rouw zette zich in dit boek, eigenlijk een pamflet, om in bittere ironie, in zulk een mate dat de lezer er af en toe moe van wordt.

De achterflaptekst maakt in weinig woorden duidelijk waar het om gaat. Een terugblik op een eindeloos proces van 'worstelen en masseren, overtuigen en bezweren, vermurwen en gewennen', dat de ARP, 'een eens zo fiere partij', tenslotte voor het CDA deed wijken. Uit de inhoud blijkt verder dat de auteur, emotioneel weliswaar vooral bij die ARP betrokken, de opheffing van de KVP historisch toch van groter belang acht dan die van zijn eigen partij, daar de KVP belichaming was van 'de notie van de evenredige belangenbehartiging'. Het CDA is tot verzoening van tegenstellingen niet in staat. Het koos voor een rechtse politiek en speelt sindsdien in de Nederlandse politiek een rol vergelijkbaar met die van de CDU in de Bondsrepubliek. De terugblik van Van Enk is gegoten in de vorm van een kroniek. Een journalistieke wel te verstaan; de auteur maakt van de nood — een goed notenapparaat maken bij zo'n boek zou een echte tour de force zijn geweest — enigszins geforceerd een deugd, door te betogen dat publikatie van bronnen in strijd is met de ongeschreven journalistieke beroepscode. De lezer treft in *De aftocht van de ARP* echter weinig pikante gegevens aan die een logische rechtvaardiging leveren voor een plechtig beroep op heilige mores van de journalistiek (nog afgezien van de vraag of de code op dit punt wel zo duidelijk is). Kortom: onnodige gewichtigdoenerij.

De barokke stijl van dit boek draagt er het zijne toe bij dat bij lezing herhaaldelijk de vraag rijst wie nu ook weer de helden, en wie de schurken van het verhaal zijn. Aan degenen die de ARP hebben uitgeleverd aan het CDA heeft Van Enk kennelijk een hartgrondige hekel. Hetzelfde geldt voor KVP-ers en de KVP. De katholieken stonden te trappelen om hun partij op te heffen en een 'grondslagdiscussie' die verder zou reiken dan de vraag wie het CDA in Raad, Staten en Kamer zou mogen vertegenwoordigen, dreigde al gauw ongewenste vertraging te veroorzaken. Over de CHU spreekt de auteur louter in denigrerende termen. Onnozeler dan een CHU-kamerlid kon geen kamerlid zijn. Van de AR-radicalen ('spijststemmers' noemden zij zichzelf na de kabinetsformatie van 1967) blijft geen spaan heel. Maar ook 'Aantjes de Vrome', die er toch alles aan gedaan heeft om van de evangelische inspiratie te redden wat er te redden viel, is Van Enk kennelijk niet sympathiek. Zelfs de uit het hardste gereformeerde hout gesneden Hendrik Algra ontkomt niet aan 'schrijvers cynisme. Fractievoorzitter en premier Biesheuvel brengt het er nog het best vanaf: bekwaam, hard werkend en op zijn manier eerlijk. Echt respect heeft de auteur naar het schijnt alleen voor de anonieme massa van traditioneel ingestelde antirevolutionairen, die keer op keer door het kader in de steek werd gelaten.

Veel aandacht krijgt de totstandkoming van het kabinet-Den Uyl, dat in de parlementair-journalistieke wandeling als 'rood met een witte rand' werd aangeduid. De lezer beleeft emotionerende vergaderingen mee over de problemen die ontstonden toen Burger 'inbrak' in de ARP, door Boersma zich te laten committeren voor een voortgezet ministerschap. Biesheuvel overwoog nog het nieuwe kabinet met een soort motie-Deckers (de motie die, in 1939, een eind maakte aan het extreem korte bestaan van het laatste kabinet-Colijn) naar huis te sturen, maar stuitte ook bij zijn loyale aanhang op staatsrechtelijke bezwaren. Er was geen houden aan, hoewel... Van Enk speculeert dat alles mogelijksterwijs toch anders zou zijn gelopen als het AR-kamerlid T. Walburg, Biesheuveliaan en fervent tegenstander van rood-witte experimenten, niet kort voor het beslissende moment was overleden.

Wie wil weten wat er in de ARP achter de schermen gebeurde komt in dit boek zeker aan zijn

RECENSIES

trekken, al is het voorbehoud op zijn plaats dat, zolang de auteur geheimzinnig doet over zijn bronnen, die talrijke anekdotes met een korrel zout genomen moeten worden. Objectief is *De aftocht van de ARP* geenszins. Van Enk doet geen moeite zijn vooringenomenheid jegens de spelers in het drama te verbergen. Er is zo'n overdaad aan spot dat deze recensent na enige tijd murw was, niet in de zin dat hij alles verder voor zoete koek slikte, nee, schouderophalen was het effect. Als lezer hunker je voortdurend naar wat meer analyse, wat meer diepgang. Er vallen over de ARP in deze periode heel interessante vragen te stellen. Hoe zit het bijvoorbeeld met de paradox dat juist in een periode waarin links en het centrum weer eens samenwerkten en de CHU, de meest 'rechtse' christen-democratische partij, buiten spel was gezet, het fundament voor het CDA werd gemetseld? Van Enk komt met zijn anekdotische feitenbrij niet aan het begin van een antwoord toe.

D. F. J. Bosscher

Het leven der woorden. Taalkunde en geschiedenis in Huizinga's vroegste wetenschappelijke werk

W. E. KRUL

Toen Johan Huizinga bij Koninklijk Besluit van 31 juli 1905 werd benoemd tot hoogleraar geschiedenis in Groningen, had hij niet meer dan één historisch artikel op zijn naam staan ¹. De Nederlandse wetenschappelijke wereld kende hem als Sanskritist. Zijn publikaties, te beginnen met zijn proefschrift uit 1897 over *De Vidûsaka in het Indisch tooneel*, hadden tot dusverre betrekking gehad op de indologie. Nog maar kort tevoren, in 1903, was hij bovendien in Amsterdam aangetreden als privaattoecent in de Indische literatuur- en godsdienstgeschiedenis. Het onderzoek naar 'de opkomst van Haarlem' waarmee hij zich in 1905 voor het hoogleraarschap kwalificeerde, moet op buitenstaanders de indruk hebben gemaakt van een plotselinge overgang naar een ander werkterrein.

Zelf zag hij de verandering van zijn bezigheden als het resultaat van een langduriger proces. Al verscheidene jaren verdiepte hij zich naast zijn Indische studies in de cultuur van de Europese middeleeuwen. Zijn essay *Van den vogel Charadrius* uit 1903 behandelde in hoofdzaak een punt van overeenkomst tussen de Voor-Indische en de Griekse mythologie, maar het vond zijn oorsprong in een afbeelding uit het werk over de middeleeuwse religieuze symboliek van Emile Mâle ². In zijn Amsterdamse colleges probeerde hij dikwijls de Indische geloofsbeleving te verduidelijken door een parallel te trekken met de middeleeuwse spiritualiteit. 'De eenige weg, waarlangs we tot een werkelijk begrijpen van de buddhistische leer kunnen geraken', vertelde hij zijn toehoorders in de winter van 1904-1905,

is de historische methode. En de beste historische methode zou zijn de vergelijkende, die den eenen beschavingstoestand tracht op te helderen door voortdurend op een soortgelijke andere het oog te richten. Wanneer iemand in staat was, om in gelijke mate de christelijke en de buddhistische godsdienstgeschiedenis te beheerschen, zou hij in de ontwikkeling van beide godsdiensten nog menig punt kunnen verhelderen ³.

Na 1905 keerde de verhouding om, en maakte hij gebruik van zijn indologische kennis bij de interpretatie van de Europese cultuur. Aan een vroegere vakgenoot legde hij uit dat hij zijn Indische studies zeker niet beschouwde als verspilde moeite. Zij waren zelfs eerder een voordeel:

1 'De opkomst van Haarlem', *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, Vierde reeks, IV (1905) 412-446; *Verzamelde Werken* (9 dln.; Haarlem, 1948-1953) I, 203-230 (voortaan: *VW*).

2 *Van den vogel Charadrius* (Amsterdam, 1903); *VW*, I, 173-187.

3 Huizinga-archief, Universiteitsbibliotheek Leiden, nr.16, dictaat 'Buddhisme 1904-1905', 106.